

Gamma Canon (43): Averechtse selectie

Bas Jacobs

Vaak wordt beweerd dat de vrije markt vanzelf tot de meest efficiënte marktuitskomsten leidt. Dit idee gaat terug op Adam Smith (*The Wealth of Nations*, 1776): het eigen belang van mensen wordt als door een ‘onzichtbare hand’ in goede banen geleid. Halverwege de twintigste eeuw wordt in de eerste hoofdstelling van de welvaartseconomie formeel bewezen dat de uitkomsten van de vrije markt inderdaad efficiënt zijn. Maar dit geldt alleen onder heel strikte voorwaarden. Verkopers van goederen of diensten mogen bijvoorbeeld niet systematisch meer weten dan kopers – en omgekeerd. Maar als de ene marktpartij cruciale informatie over verhandelde waar voor de andere marktpartij kan verbergen, treedt averechtse selectie op. De vrije markt geeft dan niet langer meer een efficiënte uitkomst. Overheidsingrijpen kan dan wenselijk zijn, bijvoorbeeld in de gezondheidszorg, de sociale zekerheid of de financiële sector.

Het klassieke voorbeeld van averechtse selectie komt van Akerlof (1970, *Quarterly Journal of Economics*): de markt voor tweedehands auto's. De verkoper van een auto weet beter dan de koper of de auto deugt of niet. Kopers worden voorzichtiger omdat ze het risico lopen een slechte auto te kopen. Daardoor daalt de vraag, waardoor de marktprijs van een tweedehands auto lager wordt. Het gevolg is dat de aanbieders van de beste auto's deze niet langer willen aanbieden aangezien de prijs te laag is geworden. De gemiddelde autokwaliteit neemt af net als de gemiddelde marktprijs. De eigenaren van de iets mindere, maar nog steeds goede auto's, kunnen dan ook besluiten om hun auto's niet meer te koop aan te bieden, waardoor de gemiddelde kwaliteit en autoprijs nog verder dalen. Door het informatieprobleem treedt een kettingreactie op waardoor de aanbieders van slechte auto's de aanbieders van goede auto's uit de markt drijven. De markt voor tweede hands auto's kan zelfs helemaal ophouden te bestaan als niemand meer zijn auto wil verkopen.

Averechtse selectie treedt ook op bij verzekeringen (Rothschild en Stiglitz, 1976, *Quarterly Journal of Economics*). Een ziektekostenverzekeraar kan bijvoorbeeld niet goed de kans inschatten dat iemand daadwerkelijk ziek wordt. Verzekerden weten dat vaak beter, bijvoorbeeld vanwege hun eigen (familie)geschiedenis. Als iedereen dezelfde polis zou afsluiten, subsidiëren de verzekerden met een lage ziektekans de verzekerden met een hoge ziektekans. De premie wordt immers vastgesteld op de gemiddelde kans om ziek te worden. Maar de mensen met een lage ziektekans zijn beter af als ze een polis afsluiten met zo'n lage dekking dan mensen met een hoge ziektekans die polis nooit zouden willen afsluiten. Dan betalen mensen met lage ziektekans niet langer voor diegenen met hoge ziektekans en daalt hun verzekeringspremie. De premies voor de mensen met een hoge ziektekans gaan omhoog. Het kan zijn dat mensen met een lage ziektekans beter af zijn door zich helemaal niet meer te verzekeren. Als van de overgebleven verzekerden de laagste ziektekansen vervolgens ook besluiten om zich ook niet langer te verzekeren, kan een kettingreactie in gang worden gezet – net als bij de tweedehands auto's – waarbij de laagste ziektekansen uitstappen, net zolang totdat niemand zich meer verzekert.

Averechtse selectie op de verzekeringsmarkt is de fundamentele reden dat het niet mogelijk is om een verzekering af te sluiten tegen het risico van een lage intelligentie, een fysieke handicap of psychische aandoeningen. Alle kunnen leiden tot een laag

verdientalent, een kleiner vermogen om inkomen te verdienen. Bij het afsluiten van de verzekering, zal allang duidelijk zijn wie geluk en wie pech heeft. Geluksvogels willen zich niet verzekeren om te voorkomen dat zij een leven lang hoge premies moeten betalen voor de uitkeringen aan de pechvogels.

Laatste voorbeeld: de financiële sector staat bol van averechtse selectie (Stiglitz en Weiss, 1981, *American Economic Review*). De kredietcrisis heeft pijnlijk aangetoond dat financiële instellingen geen goede informatie hebben over de financiële risico's die zij aangaan. Een bank die een lening verstrekt, moet het risico in rekening brengen dat mensen hun schulden niet aflossen door de rente op leningen te verhogen. Mensen die hun lening volledig aflossen draaien zo op voor diegenen die dat niet doen. Mensen met een klein aflossingsrisico vragen minder snel een lening aan, omdat zij een kruissubsidie moeten betalen aan de mensen met een groot aflossingsrisico. Die laatsten melden zich daardoor sneller voor een lening bij de bank. Het gemiddelde afbetalingsrisico neemt daarom toe en banken zullen de rente opschroeven of de kredietkraan dichtdraaien. Zo drijven leningnemers met grote wanbetalingskans diegenen met kleine wanbetalingskans uit de markt. Tijdens de kredietcrisis van 2008-09 verplaatsten marktpartijen met de laagste financiële risico's hun geld razendsnel naar de veiligste plek in het financiële systeem om te voorkomen dat zij moesten opdraaien voor diegenen met de hoogste risico's. Door dit proces van averechtse selectie dreigden financiële instellingen om te vallen en moesten overheden reddingsoperaties op touw zetten.

Marktpartijen zullen alles in het werk stellen om de verborgen informatie boven tafel te krijgen via *screening*. Bijvoorbeeld, gespecialiseerde autodealers die garantie geven, kunnen autokopers een kat in de zak besparen. Ziektekostenverzekeraars en banken zullen hun cliënten uitgebreid doorlichten voordat ze een verzekeringspolis of lening afsluiten. Echter, voor het achterhalen van verborgen informatie moet altijd worden betaald aangezien geen enkele marktpartij vrijwillig zijn informatievoordeel zal prijsgeven. Daarom zal *screening* averechtse selectie niet kunnen voorkomen.

Moreel gevaar (Arrow, 1963, *American Economic Review*) is het economische tweelingzusje van averechtse selectie. Ook bij moreel gevaar is asymmetrisch verdeelde informatie de grote boosdoener: de ene marktpartij heeft dan onvolledige informatie over het *gedrag* van de andere marktpartij, in plaats van over de *kenmerken* van het verhandelde goed. Nalatig gedrag kan dan worden afgewenteld op de ongeinformeerde marktpartij. Bijvoorbeeld, naarmate een ziektekostenverzekering beter is, kunnen mensen ongezonder gaan leven. De verzekeringsmaatschappij kan immers niet goed vaststellen of iemand ziek is geworden door toeval of door een ongezonde levensstijl.

Door averechtse selectie is de markt niet langer efficiënt. Sterker, sommige markten kunnen helemaal droogvallen. Door asymmetrische informatie ontstaan kruissubsidies die hogere transactiekosten in de economie veroorzaken. De welvaart zal daardoor dalen. Overheidsingrijpen is daarom in het algemeen gewenst om marktfalen door averechtse selectie te verzachten.

Door het machtsmonopolie kan de overheid mensen verplichten deel te nemen aan transacties die mensen niet zouden afsluiten op de markt. Daardoor wordt averechtse selectie voorkomen. Averechtse selectie is de belangrijkste reden waarom

ziekttekostenverzekeringen verplicht worden gesteld; iedereen moet zich verzekeren. De verzorgingsstaat ontleent haar bestaansreden aan het verzekeren van verdientalent via verplichte progressieve belastingen, bijstands- en ouderdomsuitkeringen en verzekeringen bij werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid. Overheidsingrijpen in de financiële sector is ook gewenst om systeemcrises te voorkomen, via bijvoorbeeld de verplichte deelname van banken aan het depositogarantiestelsel.

Het voorkomen van averechtse selectie leidt echter wel tot meer moreel gevaar. Bijvoorbeeld, een verplichte ziektekostenverzekering maakt averechtse selectie onmogelijk, maar het lokt het ook meer ongezond gedrag uit. De verzorgingsstaat voorkomt dat mensen met een 'vlekje' een mensenwaardig bestaan hebben, maar hoge belastingen en uitkeringen geven mensen ook minder economische prikkels om hard te werken. Het afdekken van het systeemrisico voorkomt weliswaar systeemcrises, maar het lokt ook risicovol gedrag van bankiers uit, omdat de samenleving opdraait voor het risico van omvallende banken.

Prof. dr. B. Jacobs is hoogleraar economie en overheidsfinanciën aan de Erasmus School of Economics, Erasmus Universiteit Rotterdam